

Външна (чуждестранна) намеса в изборите в България през погледа на избирателите

*Боян Захариев, Институт „Отворено общество – София“
Николай Маринов, Доцент, Катедра по Политология,
Гьотеборгски Университет*

Съдържание

Каква роля може да играе потенциалната намеса на чужди/
външни сили в изборите? / 3

Колко от политическите сили са под чуждо влияние? / 5

Как трябва да реагира ЕС при намеса от страна на Русия в
изборите у нас? / 8

Как трябва да реагира Русия при намеса от страна на ЕС в
изборите у нас? / 17

Основни заключения / 23

Въпросите за намеса в изборите от страна на чужди сили привлича все по-голямо обществено внимание на фона на увеличаващите се примери и доказателства, че такава намеса действително съществува и рояците се паралелно с това конспиративни теории. Последният пример е от президентските избори в Румъния, където Конституционният съд насрочи нови избори на фона на обилните доказателства за активна намеса от страна на Русия в полза на един от кандидатите чрез кампания основно в платформата „Тик-Ток“. В институциите на Европейския съюз (ЕС) също протича интензивен дебат по темата как да се противопостави на руската намеса в изборите в страните-членки.

На този фон чрез едно от периодичните си многоцелеви изследвания на общественото Институт „Отворено общество – София“ събра данни за нагласите на пълнолетното население (избирателите) към чужда намеса в изборите. Политическата нестабилност в страната ни предлага необичайно често възможности за подобна намеса.

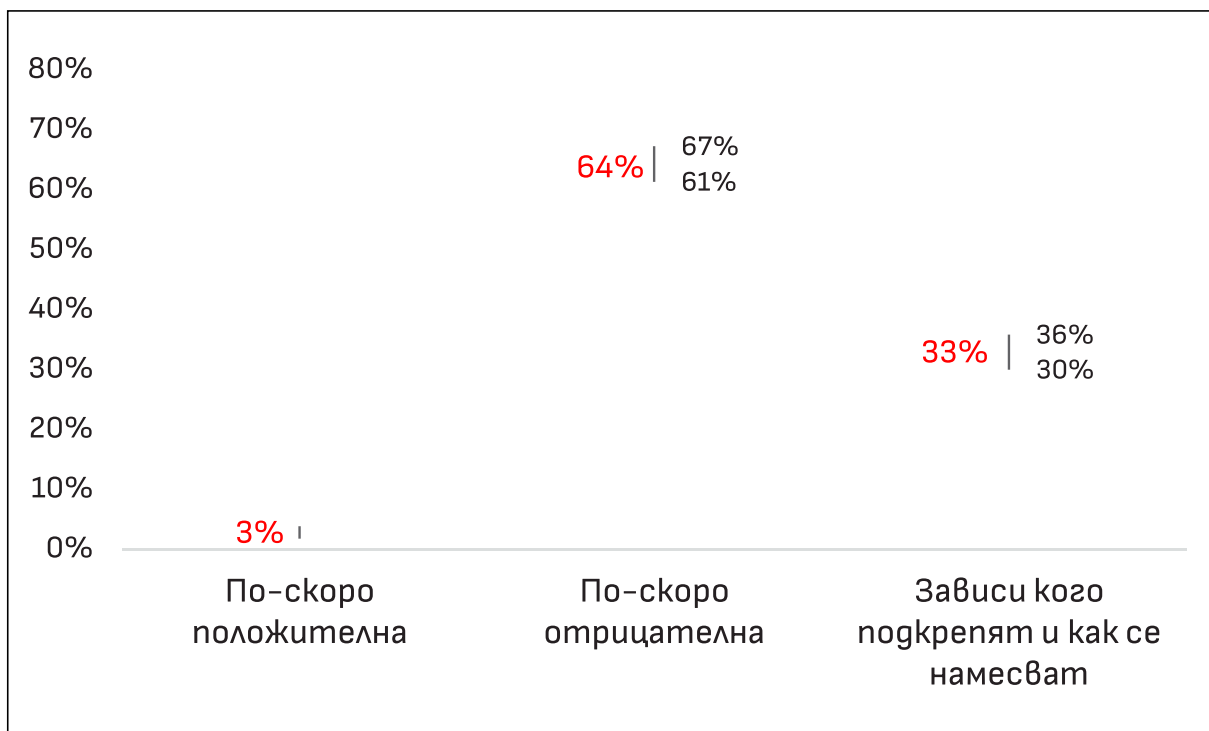
Изследването е изпълнено на терен от Алфа Рисърч през ноември-декември 2024 г. Направена е стратифицирана двустепенна случайна извадка сред 1000 лица от пълнолетното население на страната. Извадката е стратифицирана според типа на населените места в шесте района от ниво NUTS2 и претеглена чрез квотен подбор по възраст, пол и образование на анкетираните в рамките на гнездата от най-ниско ниво. В анализа извадката се използва като самопретеглена без създаване на допълнителни тегла.

Каква роля може да играе потенциалната намеса на чужди/външни сили в изборите?

Нека започнем с общата оценка на анкетираните за въздействието от потенциална намеса в изборите от страна на външни сили.

Въпросът, зададен от нас е: „Понякога чужди държави и международни организации се намесват в изборите ни, като подкрепят политически кандидати или партии. Според вас, каква роля играе намесата на такива сили в изборите ни?“

Фигура 1. Каква роля играе чуждата намеса в изборите ни¹?

1 На тази и всички следващи фигури по средата на всяка отсечка е маркирана съответната средна стойност. Краищата на отсечката отбелязват 95%-ния доверителен интервал. Когато интервалът е много малък или детайлността на графиката не го позволява, краищата на интервала не са обозначени с конкретните стойности. Всички стойности, представени на графиките са закръглени до цяло число (процент).

Когато в текста се посочва интервал, ако не е изрично казано друго, се има предвид доверителния интервал. **„Доверителен интервал“** се нарича диапазонът, в който с достатъчно голяма вероятност попада анализираната стойност (пропорция, процент или друга). Обичайно, както е и в нашия случай, се приема, че 95% е достатъчно голяма вероятност, но в зависимост от характера на анализа може да бъде избрана и друга, по-висока или по-ниска, стойност. Посочването на диапазон отразява факта, че изследването е извадково и затова цитираните стойности съдържат известна несигурност. Препоръчваме на читателите при прегледа на данните да следят за следните две неща, свързани с доверителните интервали:

1) Колкото по-малко се застъпват те, толкова повече основания имаме да считаме, че между двете стойности наистина има разлика. Ако двата интервала не се застъпват изобщо, може да считаме, че има статистически значима разлика между двете стойности, т.е. че разликата, която наблюдаваме не се е появила случайно в нашата извадка без да съществува в действителност сред цялото изследвано население. Ако интервалите се застъпват до степен, че краищата на единия обхващат дори средата на другия е препоръчително да приемем, че двете стойности са по-скоро еднакви и да не коментираме разликите между тях. С доверителните интервали проверяваме дали разликата между две стойности наистина съществува, а не се дължи на извадката. Въпросът дали тази разлика е значима от експертна или практическа гледна точка е съвсем различен и е предмет на отделна преценка, за която няма строги правила.

2) Големите доверителни интервали в някои случаи се дължат до голяма степен не на малка извадка, а на значителните размивания в мнението на анкетиранияте – например на симпатизантите или гласоподавателите на определена политическа формация. Тези случаи са специално посочени в текста, защото съдържат ценна за анализа информация.

За почти 2/3 от респондентите намесата в изборите играе еднозначно негативна роля, но около 1/3 считат, че намесата в изборите от чужди страни не играе еднозначно позитивна или негативна роля. Преценката зависи от това кой се намесва и как се намесва в изборите. Делът от респондентите, които считат, че намесата играе еднозначно позитивна роля е нищожен. Това наблюдение се подкрепя от съдържанието на политическите послания на политическите формации, които обичайно се позиционират като противници на чуждо влияние и чиято мисия е да му противостоят.

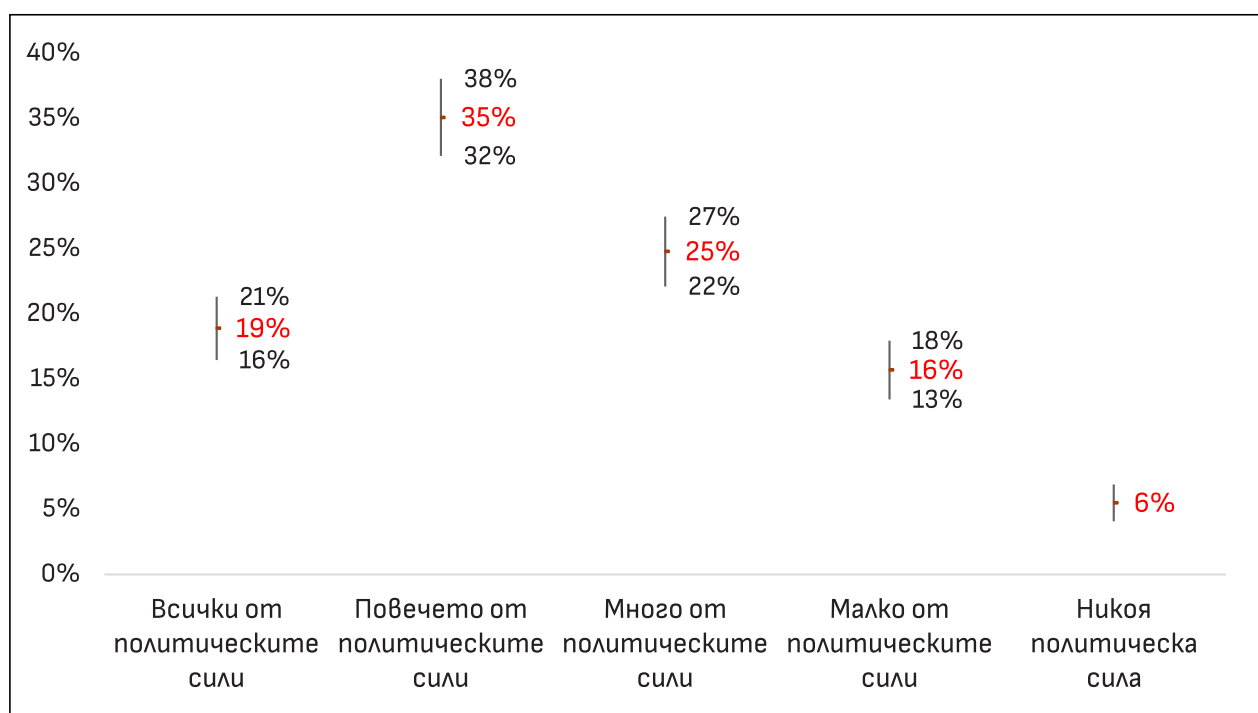
Колко от политическите сили са под чуждо влияние?

Анкетираните бяха поканени да оценят каква част от партийната ни система е засегната от чуждо влияние.

Въпросът който зададохме е: „Понякога се твърди, че чужди сили упражняват влияние върху нашата политика, като купуват политици и ги карат да изпълняват чуждата воля, вместо волята на народа. Според вас, колко от политическите сили в нашата страна са засегнати от този проблем?“

Описаните форми, които приема чуждото влияние са предположаем резултат от намеса в изборите и платформа за бъдещи намеси в обществено-политическия живот.

Фигура 2. Колко от политическите сили са засегнати от чуждо влияние?

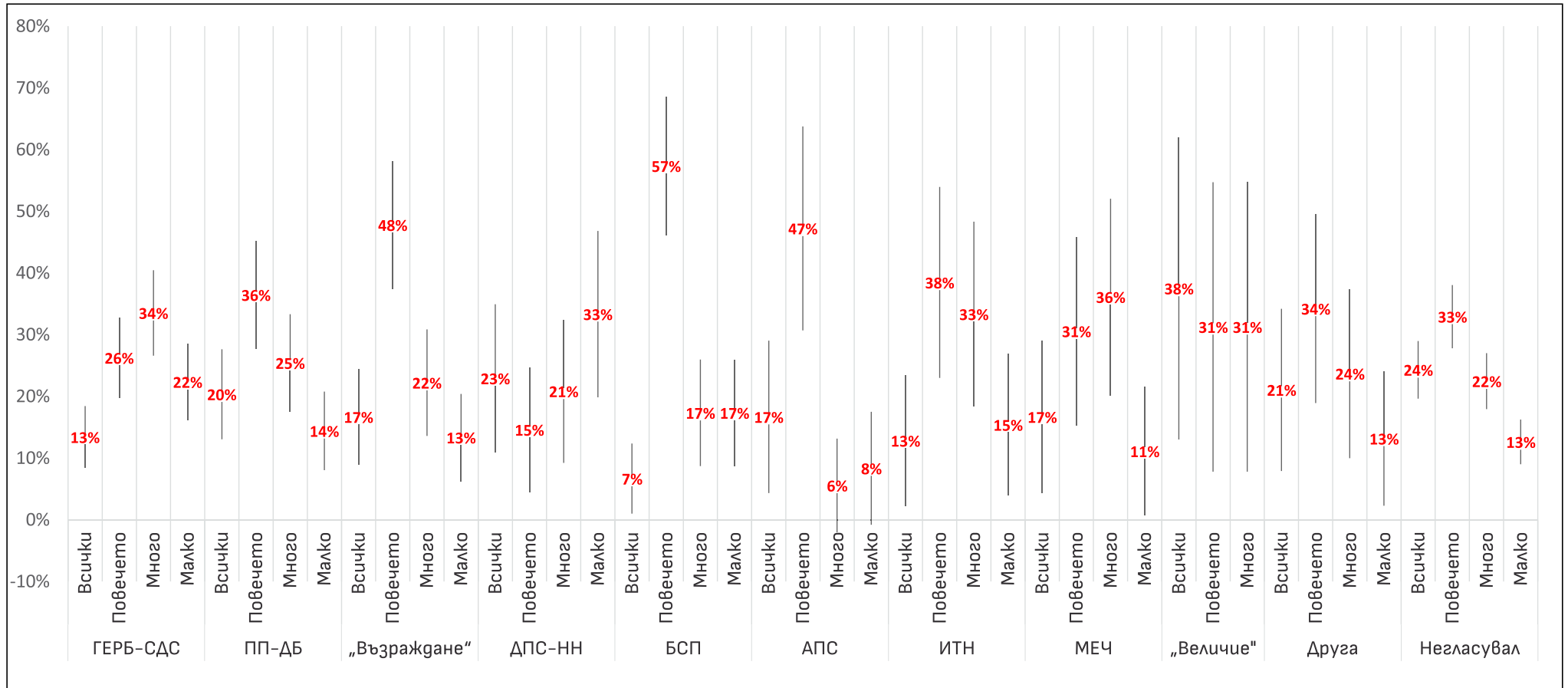

Нищожна част от анкетираниите счита, че в България няма политически сили, които да са под чуждо влияние. Около 1/5 от анкетираниите са на мнение, че всички политически сили в България са засегнати от чуждо влияние, т.е. че на практика партийната система е подвластна на чужди сили. Около 4/5, а може би и повече от избирателите са на мнение, че чуждото влияние е много разпространено или доминира в партийната ни система. Това убеждение е силна предпоставка за ниско доверие в политическите партии.

Огромната част от анкетираниите са убедени, че намесата в изборите засяга почти изцяло партийната система. Почти 80% от анкетираниите считат, че политическите партии, засегнати от чуждо влияние са много. За 54% от анкетиранието повечето политически партии са под чуждо влияние. Втората част от въпроса уточнява, че чуждото влияние води до това, че засегнатите партии не се съобразяват с избирателите, т.е. те са убедени, че вотът и волята на избирателите нямат никакво влияние върху политическото поведение на партиите. Такава констатация би трябвало логично да води до намаляване на мотивацията за гласуване.

От друга страна от отговорите може да се заключи, че според около 80% от избирателите има поне една политическа партия, която не е под чуждо влияние. Естествено е да предположим, че предпочитанията на тези избиратели е към партиите, които според тях не се поддават на чуждо влияние.

Фигура 3. Колко от политическите партии са засегнати от чуждо влияние? Разбивка според отговорите на избиратели на различни политически формации и негласувалите от последните парламентарни избори

При разбивката по политически партии интерес представлява отговора „повечето от политическите партии“. Този отговор съдържа в неявен вид идеята, че партията, за която съответният избирател е гласувал е единствен коректив на порочната практика за прокарване на чуждо влияние. Това чувство за изключителност е най-силно представено сред избирателите на БСП, „Възраждане“ и АПС. Това чувство може би произтича от и същевременно подхранва популистката теза за „продажните елити“, които обслужват Запада, вместо да представляват националните интереси. Тази теза присъства сериозно в медиите и е основен елемент от хибридната война. Отговорът „много от политическите партии“ е малко по-мек вариант на същата теза, но той поне предполага, пак в неявен вид, че има достатъчно други политически формации, с които може съвместно да се противопостави на чуждото влияние.

Както може да очакваме тезата, че всички партии са под чуждо влияние е най-често срещана сред негласувалите (при около 1/4 от тях). Тя се среща обаче и сред гласувалите за различни политически партии и коалиции и представлява косвено признание, че самите те си дават сметка, че са гласували за политическа формация, която е под чуждо влияние.

Най-благоклонни към партийната система са избирателите на ДПС-НН. При тях с голяма вероятност около 1/3 (между 1/5 и почти половината) считат, че политическите партии под чуждо влияние са малко. На графиката сме пропуснали отговора, че нито една политическа формация в България не е под чуждо влияние, тъй като той се среща изключително рядко.

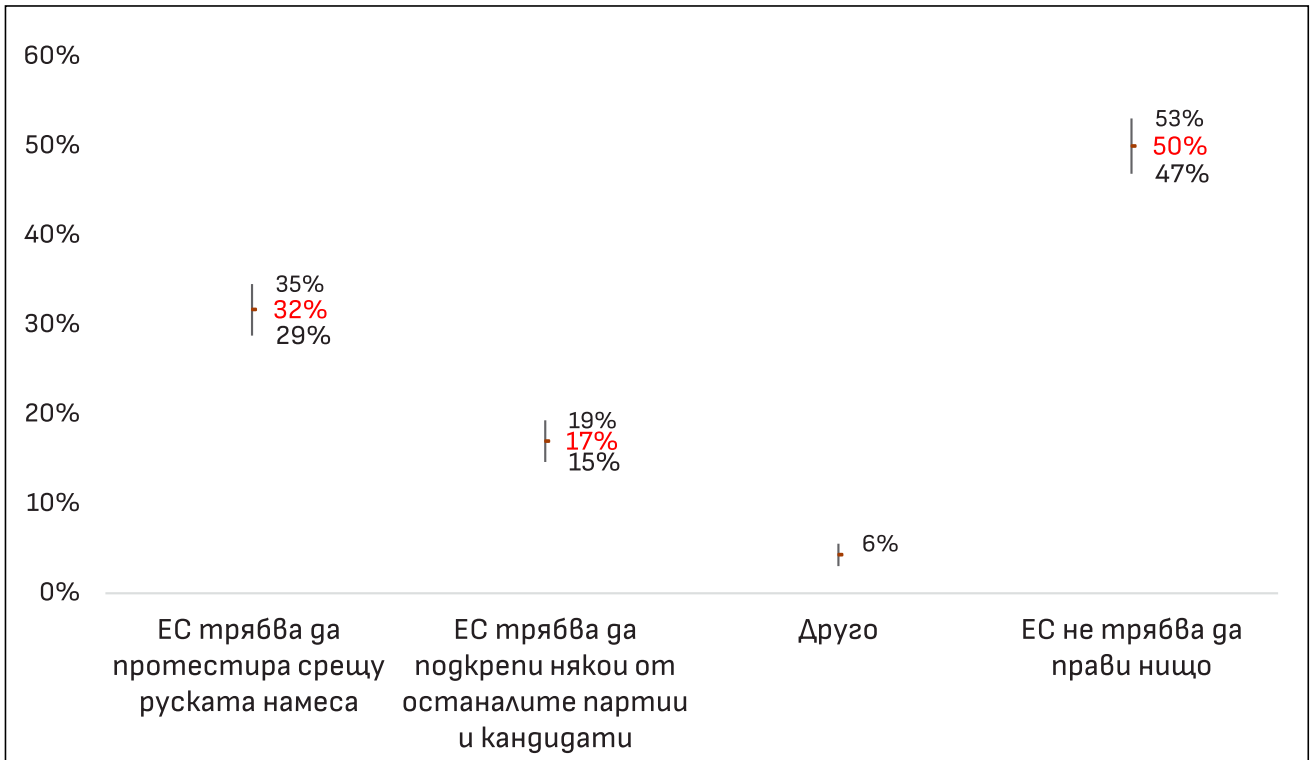
Как трябва да реагира ЕС при намеса от страна на Русия в изборите у нас?

Потърсихме мнението на анкетирания как трябва да реагират ЕС или Русия ако научат, че другата страна оказва нерегламентирано въздействие върху изборите в страната ни. Зададохме въпросите за ЕС и Русия по абсолютно еднакъв начин, въпреки че отношенията ни със страните от ЕС и институциите на ЕС носят съвсем различен характер от тези с Русия. За разлика от отношенията с Русия, те са скрепени с безсрочни международни договори, които нямат аналогия по отношение на техния обхват. Но няма никаква гаранция, че българските избиратели възприемат света през една и съща призма, независимо от това дали и доколко тя съответства на действителността.

Въпросът, който зададохме е следният: „Понякога се твърди, че Русия се намесва в изборите в нашата страна, като подкрепя политически партии и кандидати. Отбележете в долния списък всички варианти за отговор, които смятате, че Европейският съюз следва да обмисли, ако има достоверни доказателства за такава намеса?“

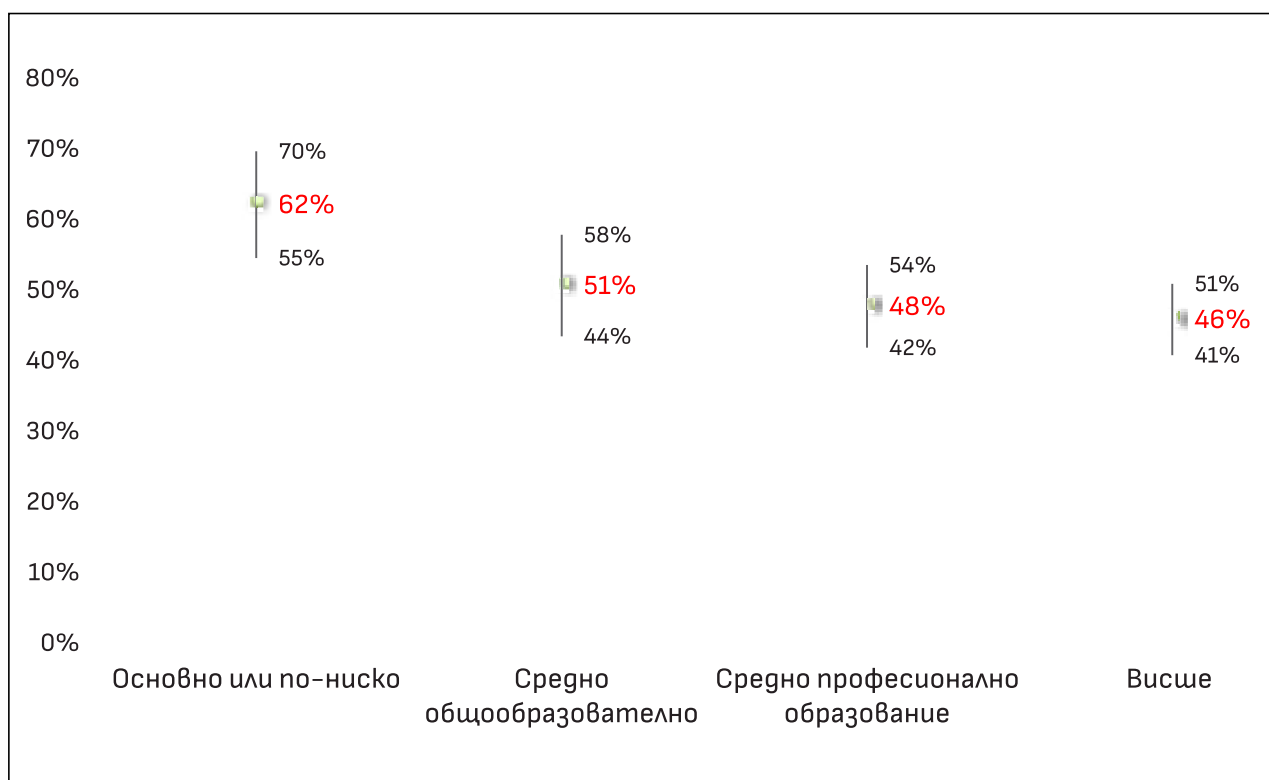
Според половината респонденти ЕС не трябва да прави нищо, ако има безспорни доказателства, че Русия се намесва в изборите. Около 1/3 са на мнение, че ЕС трябва да протестира срещу руската намеса. Има и 15%–19%, които считат, че ЕС трябва да отвърне със същото, т.е. за тях намесата в изборите се е превърнала в един вид легитимна практика.

Фигура 4. Какво трябва да направи ЕС ако има безспорни доказателства, че Русия се намесва в изборите?

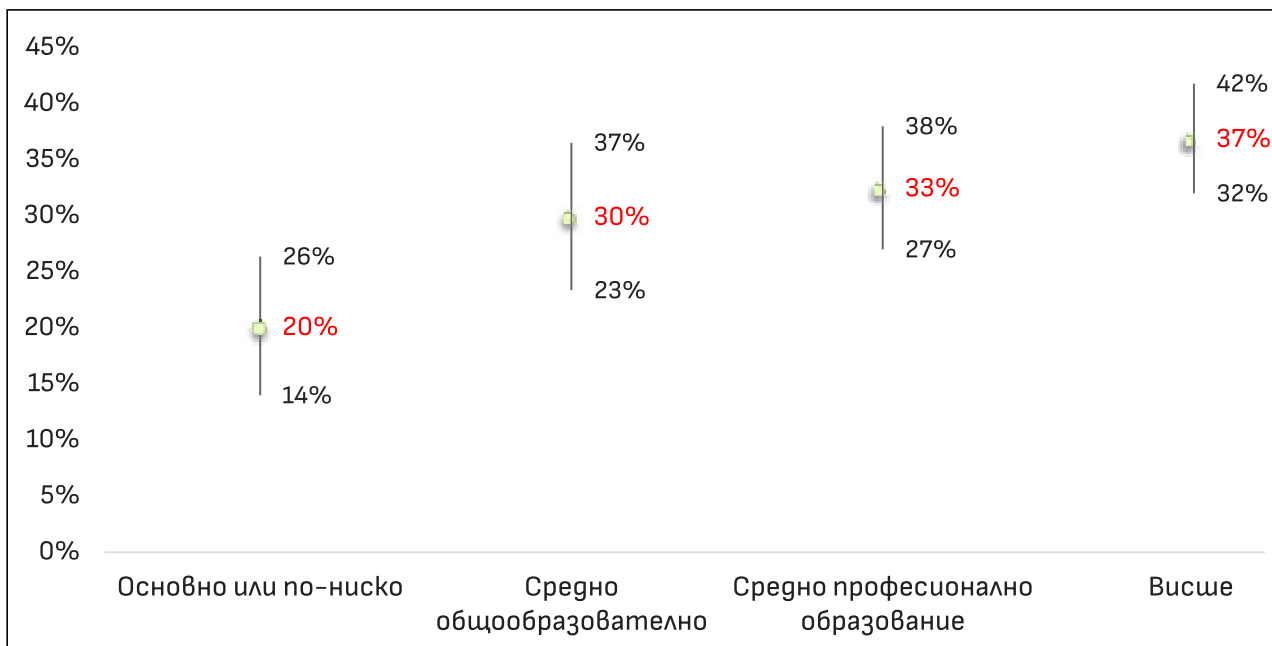
Според образованието на анкетиранияте се наблюдават непренебрежими разлики в избора на варианта, че ЕС не трябва реагира на руската намеса. Хората с основно или по-ниско образование са по-склонни да подкрепят тази теза от хората с висше или средно образование.

Фигура 5. Подкрепа за тезата, че ЕС не трябва да прави нищо според равнището на образование

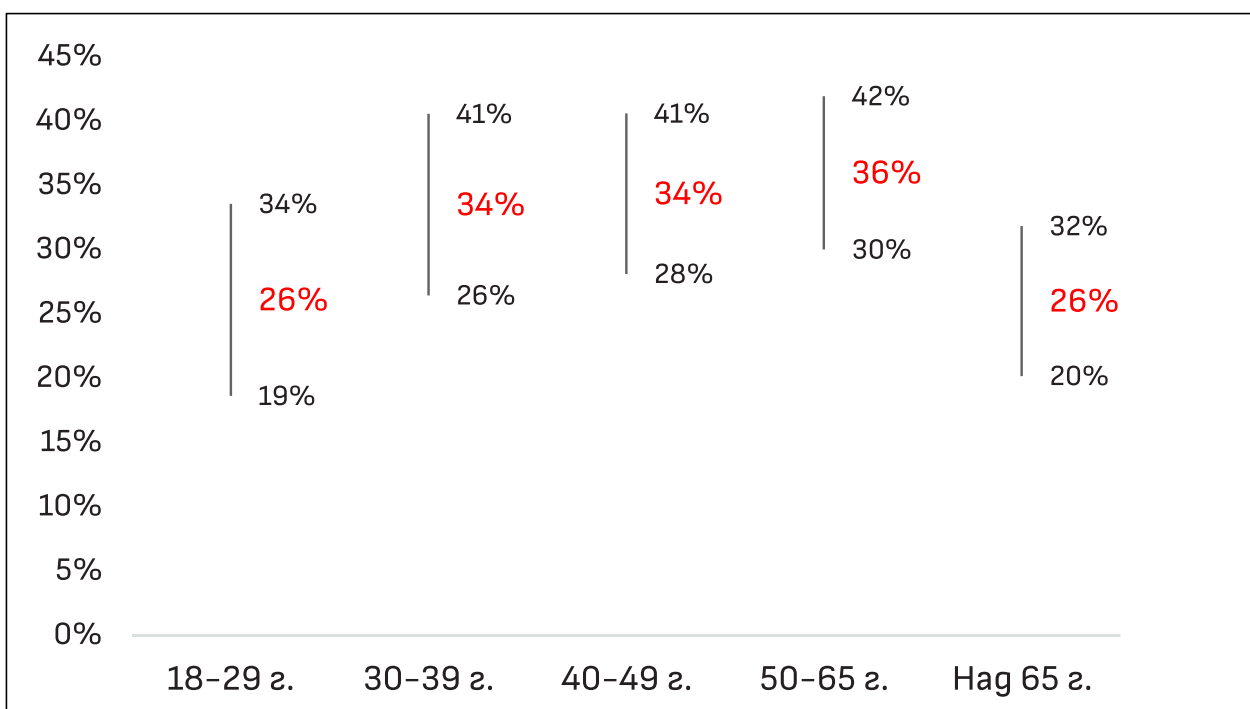
Разлика според образованието се вижда отчетливо и при избора на варианта ЕС да протестира срещу руската намеса. Разликата между хората с висше и основно или по-ниско образование е силно изразена. Разликата между хората със средно и тези с по-ниско от средно образование също е статистически значима и най-вероятно надхвърля 10%.

Фигура 6. Подкрепа за тезата, че ЕС трябва да протестира срещу руската намеса и да се опита да я спре

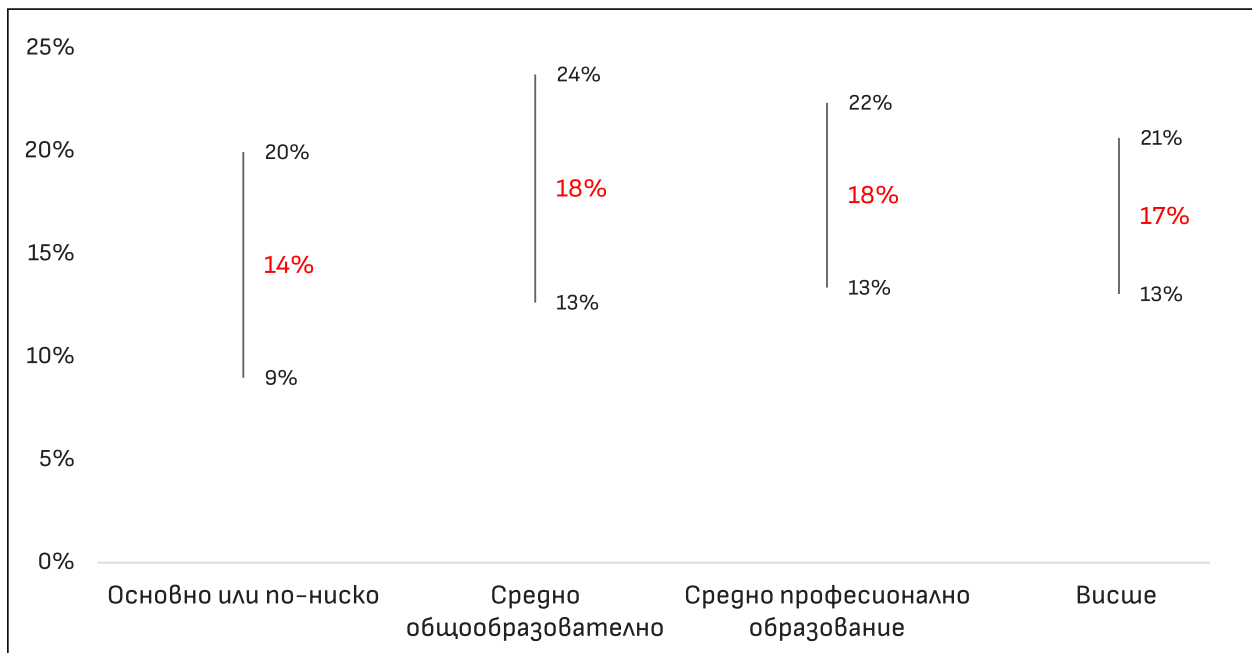
По-високото образование се оказва последователно свързано с по-голямо одобрение за активни действия от страна на ЕС по отношение на руската намеса в изборите. Не знаем дали това е пряка причинно-следствена връзка. Твърде вероятно е роля да играят фактори като политическата ориентация и институционалната грамотност, които може да са свързани с образованието.

Фигура 7. Подкрепа за тезата, че ЕС трябва да протестира и да се опита да спре Русия по възрастови групи

Младите и хората в пенсионна възраст са по-малко склонни да одобряват активна позиция от страна на ЕС, в случай че се има доказателства за руска намеса в изборите. Този модел се откроява най-ясно при отговора на въпроса дали ЕС трябва да протестира и да се опита да попречи на Русия.

Фигура 8. Подкрепа за тезата, че ЕС трябва да подкрепи някои от останалите партии и кандидати

При избора на варианта ЕС да последва примера на Русия, подкрепяйки някой от останалите кандидати не се наблюдават статистически значими разлики според образованието на анкетираните.

Фигура 9. Подкрепа за тезата, че ЕС не трябва да прави нищо. Разбивка по политически партии

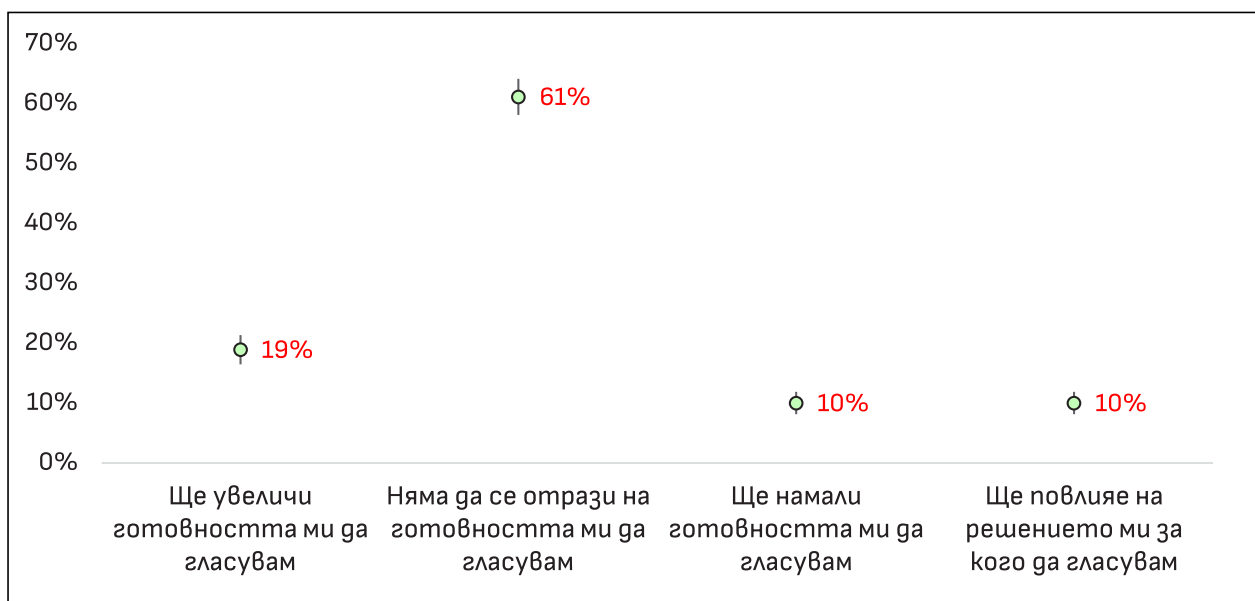
Сред гласувалите на последните парламентарни избори за „Възраждане“, БСП и „Величие“, както и сред тези, които не са гласували, значително по-често се среща мнението, че ЕС не трябва да реагира по никакъв начин, когато има доказателства за руска намеса в изборите в България, отколкото сред гласувалите за ПП-ДБ, ГЕРБ-СДС, ДПС-НН и за други извънпарламентарни политически формации освен „Величие“. С голяма вероятност около 2/3 от симпатизантите на БСП и Възраждане са на мнение, че ЕС не трябва да реагира на руската намеса. Възможно е дялът им да достига и до 75% от гласувалите за тези две политически формации. Сходен е средният дял на тези, които смятат, че ЕС не трябва да реагира сред избирателите на „Величие“. При „Величие“ обаче тази оценка е по-малко надеждна не само поради малката извадка от техни избиратели, но и поради големия разнобой в отговорите им. Сериозен, макар и по-малък, разнобой в отговорите се наблюдава и при избиратели на МЕЧ, ИТН, АПС и на ДПС-НН.

При ГЕРБ-СДС и ДПС-НН под 40% от симпатизантите смятат, че ЕС не трябва да реагира при руска намеса в изборите в България. При ПП-ДБ този дял вероятно е под 1/3. Извадката от гласувалите за непредставените в парламента политически партии, различни от „Величие“ е относително малка, но и при тях подкрепата за твърдението, че ЕС не трябва да реагира при руска намеса в изборите е като при гласувалите за ПП-ДБ и със сигурност не надхвърля 50%.

Попитахме анкетираните как информацията за намеса на Русия в изборите ще се отрази на тяхната лична мотивация да гласуват.

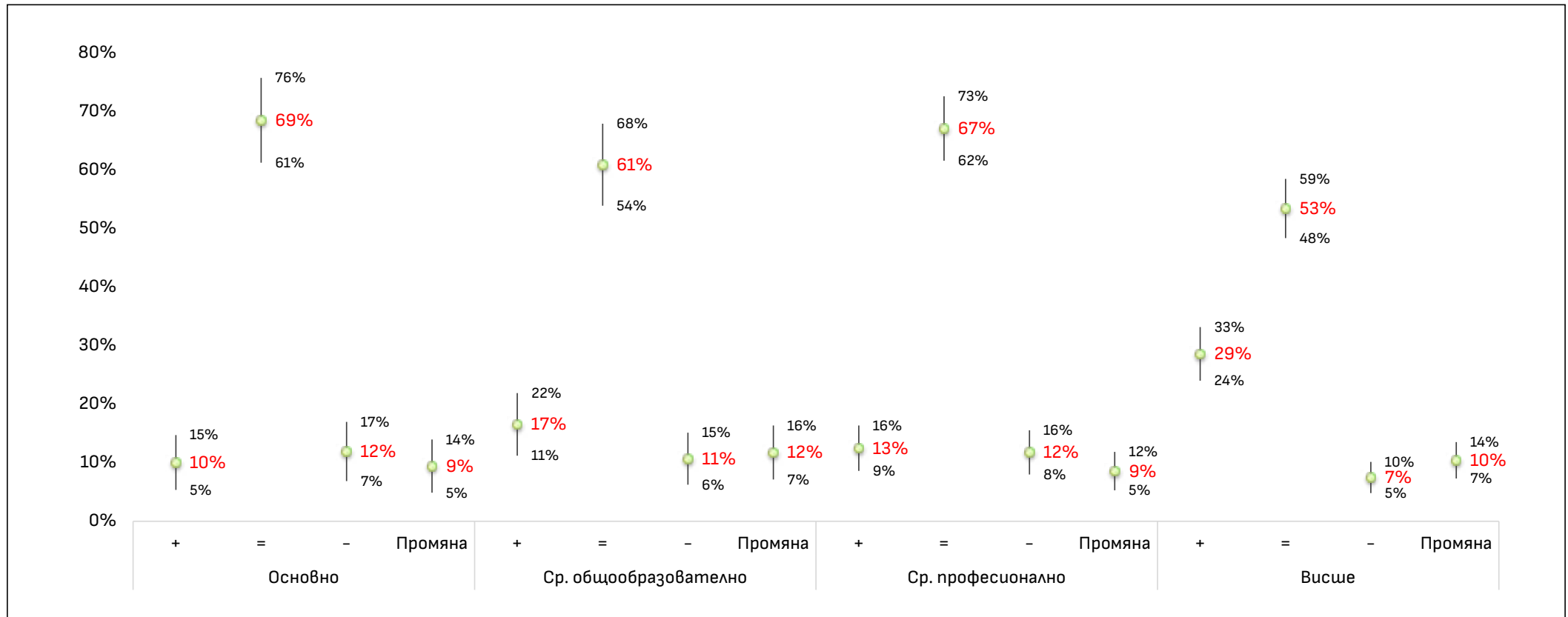
Въпросът, който зададохме е следният: „Ако разберете, че Русия се намесва в изборите ни, как ще се отрази това на вашата лична нагласа да гласувате?“

Фигура 10. Как информацията, че Русия се намесва в изборите ще се отрази върху личната нагласа за гласуване?

Само за 10% от анкетираните информацията, че Русия се намесва в изборите ще промени решението им за кого да гласуват. За 61% от респондентите тази информация няма да окаже никакво влияние върху готовността им да гласуват. При 20% тази информация ще увеличи готовността им да гласуват, а при 10% – ще я намали. От това следва, че информацията за намеса на Русия в изборите трябва да има лек, но като цяло незначителен положителен нетен ефект върху избирателната активност. При определени обстоятелства информацията за намеса в изборите, може да има сериозен ефект, не толкова върху избирателната активност, а върху крайния резултат от гласуването и дори върху подреждането на политическите формации. Например, ако хората които се отказват да гласуват като цяло са били (разочаровани) привърженици на външната (чуждестранната) сила, за която се е разбрало, че се намесва в изборите и същевременно тези, чиято готовност да гласуват се повишава в голямата си част се мобилизират за протестен вот срещу политическите формации, поддържащи същата външна сила.

Фигура 11. Промяна в мотивацията за гласуване при информация за намеса в изборите от страна на Русия. Разбивка по образование

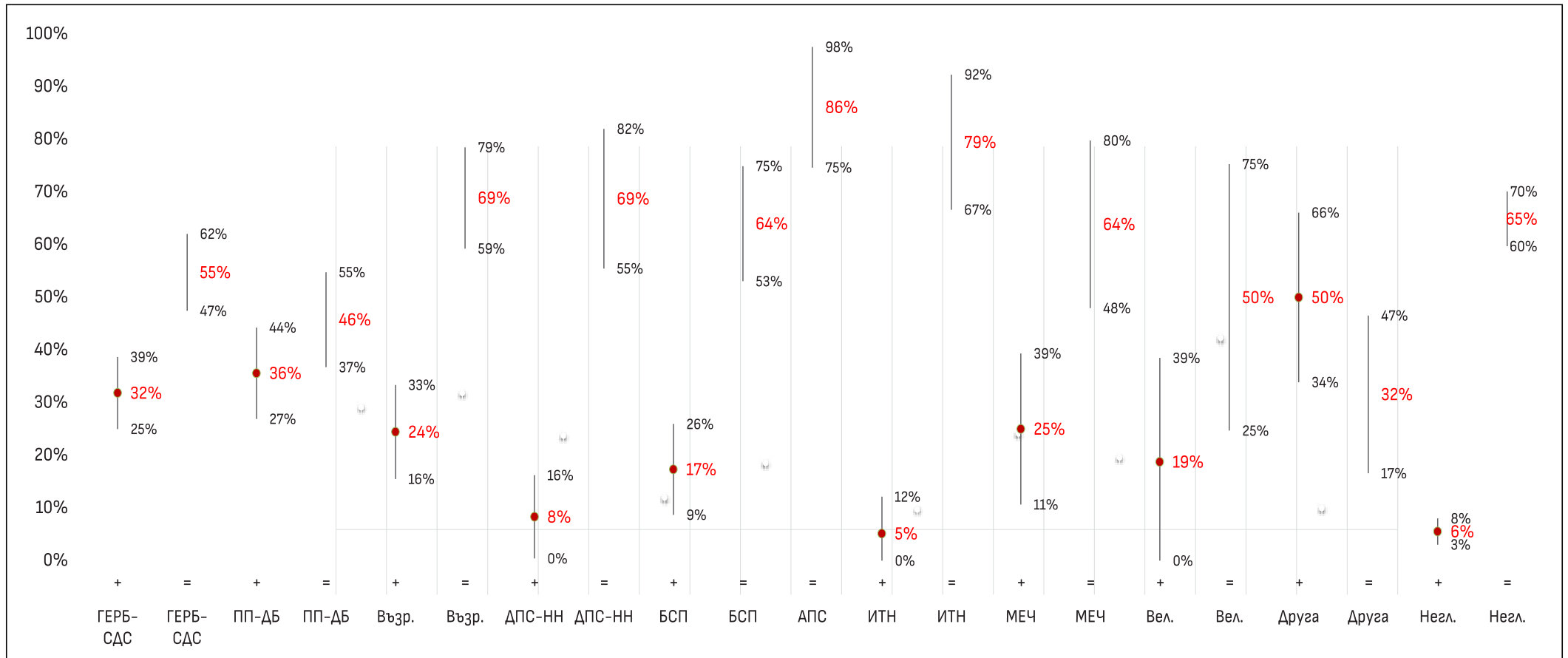

Легенда за фиг. 11 и 12: „+“ – Ще увеличи вероятността за гласуване, „=“ – Няма да промени вероятността за гласуване, „-“ – Ще намали вероятността за гласуване, „Промяна“ – Ще промени политическата сила, за която се гласува

Външна (чуждестранна) намеса в изборите в България през погледа на избирателите

При разбивката по образование се забелязва, че на фона на като цяло слабо влияние, което ще окаже информацията за намеса от страна на Русия в изборите у нас, сред висшистите вероятността тази информация да доведе до повишаване на готовността за гласуване е значително по-висока. Може да предположиме, че в подобна ситуация мотивацията за гласуване ще бъде свързана най-вече с желанието да се противопостави на външна намеса, т.е. нетната промяна във вота, ще бъде насочена срещу действащите лица, прокарващи руско влияние.

Фигура 12. Промяна в мотивацията за гласуване при информация за намеса в изборите от страна на Русия. Разбивка по политически партии

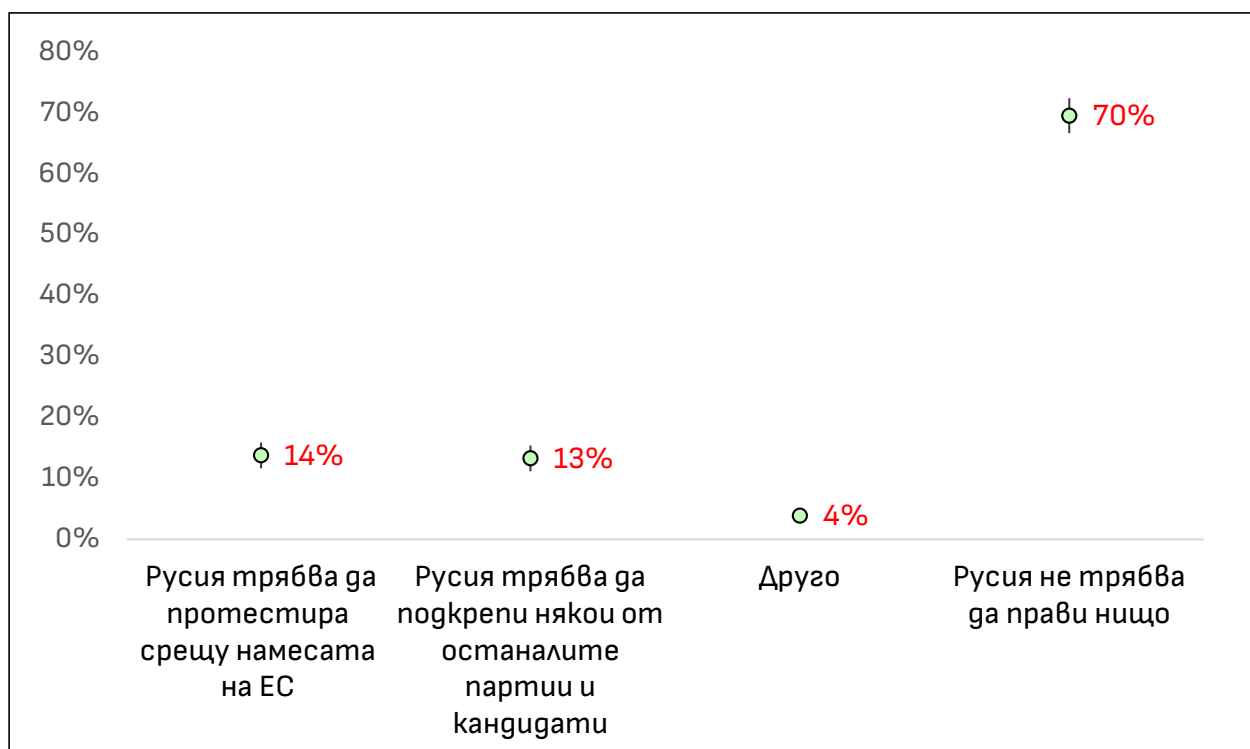

Двата на-важни отговора на този въпрос са, че готовността да се гласува няма да се промени от информацията за намеса в изборите от страна на Русия и че ще се увеличи. Останалите два отговора в общия случай се среща много по-рядко при гласувалите, за която и да било политическа сила. При негласувалите информацията за намеса в изборите от страна на Русия със сигурност няма да има позитивен нетен ефект що се отнася до избирателната активност, а дори може да намали още готовността за гласуване. При 20% (между 15% и 24%) от негласувалите (това не е показано на горната графика) тази информация всъщност намалява заявената готовност да гласуват, докато мотивацията за гласуване, според собствената им преценка, се увеличава само при 3%–8% от негласувалите.

Как трябва да реагира Русия при намеса от страна на ЕС в изборите у нас?

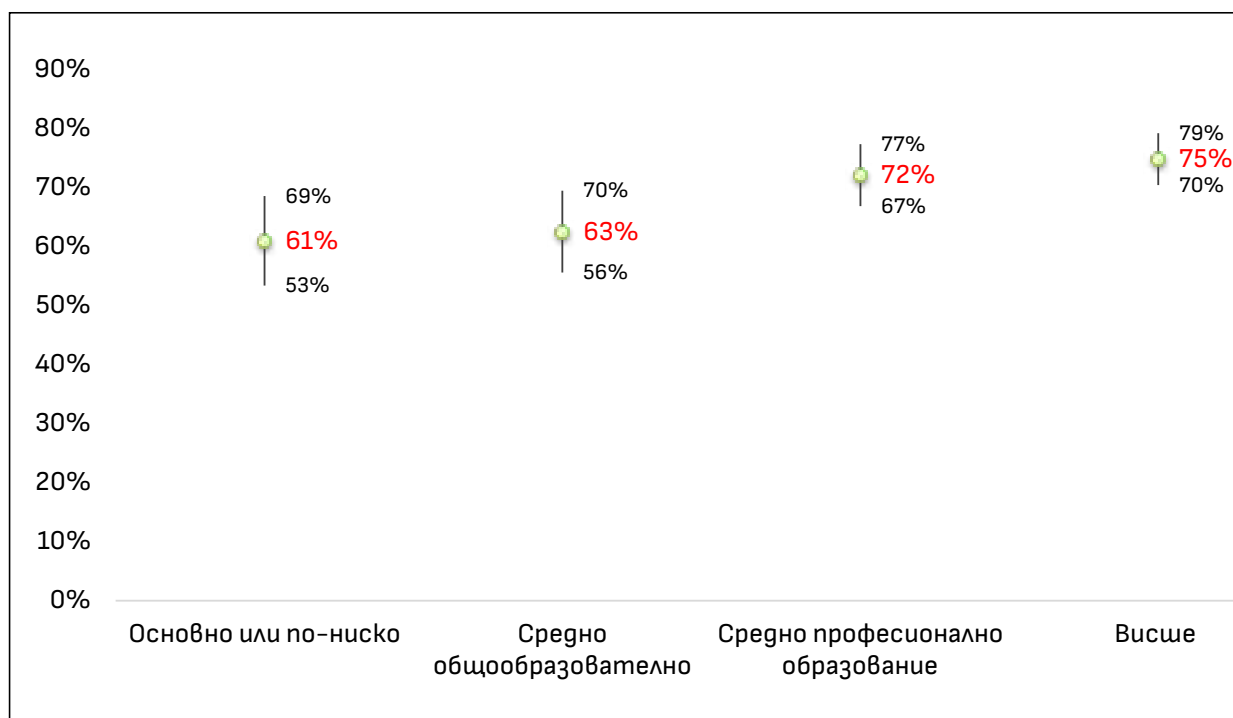
Въпросът, който зададохме е следният: „Понякога се твърди, че ЕС се намесва в изборите в нашата страна, като подкрепя политически партии и кандидати. Отбележете в долния списък всички варианти за отговор, които смятате, че Русия следва да обмисли, ако има достоверни доказателства за такава намеса.“

Фигура 13. Как трябва да реагира Русия ако има безспорни доказателства, че ЕС се намесва в изборите у нас?

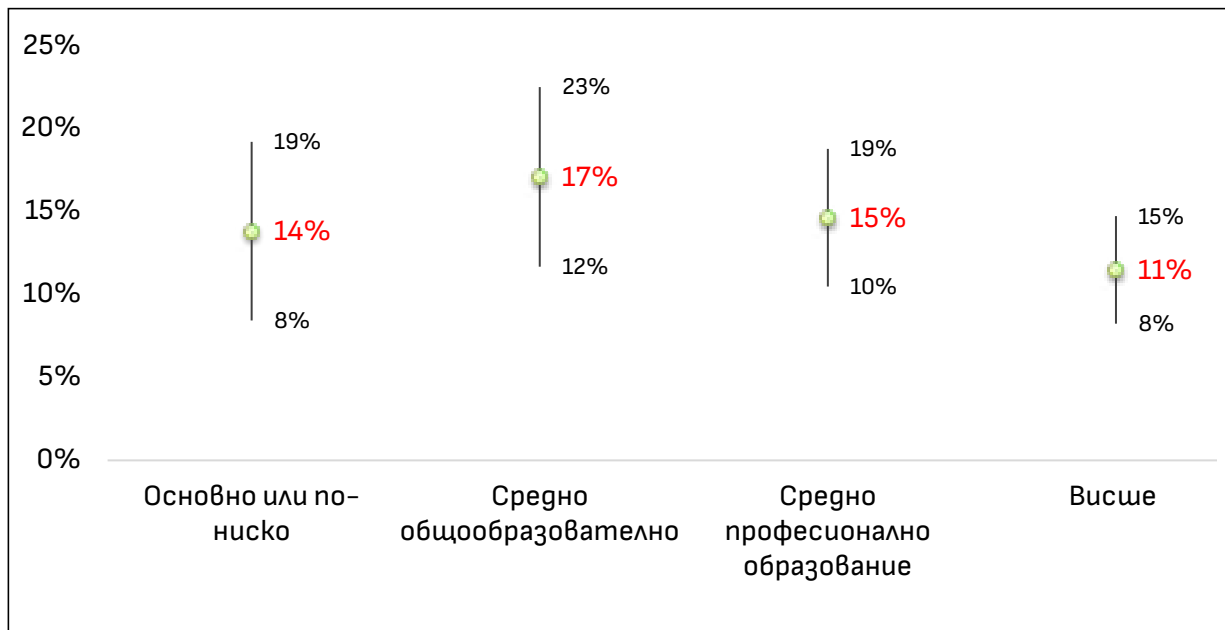
Отговорите на въпроса как информацията за намеса на ЕС в изборите в България би се отразила на електоралното поведение на анкетираните са разпределени сходно на случая, при който хипотетичната намеса е от страна на Русия. Около 1/4 от респондентите считат, че Русия трябва да предприеме нещо ако стане ясно, че ЕС се намесва в изборите в България като подкрепя политически партии и кандидати. Те са разделени по равно между тези, които смятат, че Русия трябва да протестира и е трябва да подкрепи алтернативен кандидат. 70% считат, че Русия не трябва да предприема нищо в такъв случай.

Фигура 14. Подкрепа за тезата, че Русия не трябва да прави нищо според равнището на образование

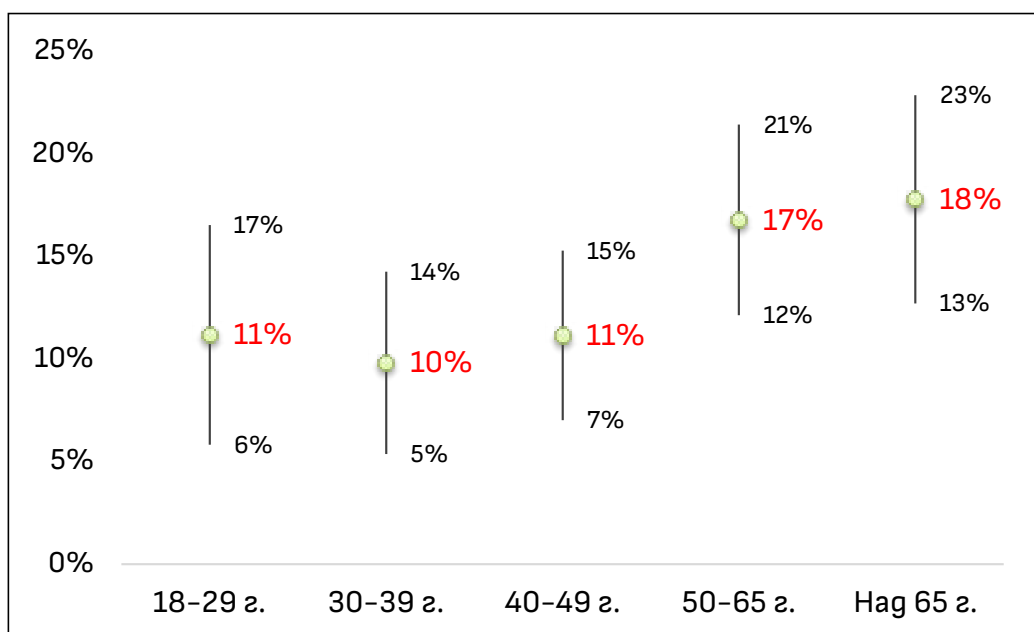
Хората с висше и със средно професионално или профилирано образование са по-склонни да смятат, че Русия не трябва да реагира по никакъв начин ако се установи, че има намеса в изборите в България от страна на ЕС. Разликата е статистически значима и е от порядъка на 10%–15%. Тя се проявява на фона на преобладаващо съгласие, че Русия не трябва да реагира в такива в такива случаи.

Фигура 15. Подкрепа за тезата, че Русия трябва да протестира срещу намесата от страна на ЕС и да се опита да я спре. Разбивка според образованието на анкетираните

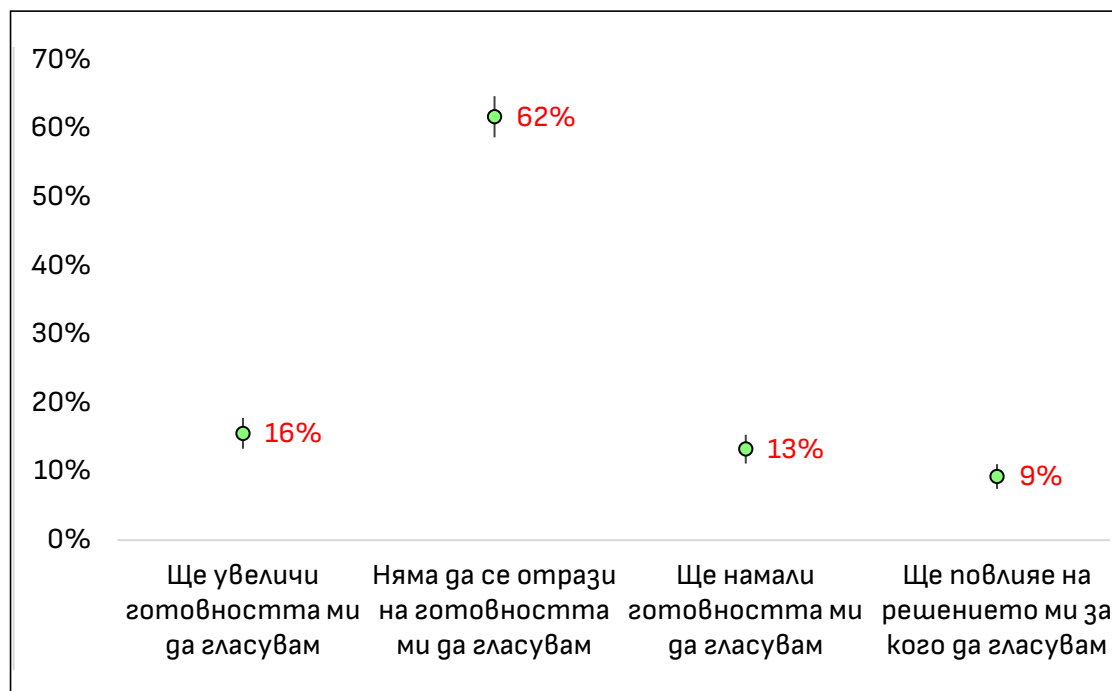
Няма статистически значими разлики в подкрепата за идеята Русия да протестира и да се опита да спре намесата от страна на ЕС според образованието на анкетираните. Същото се отнася и до идеята Русия да подкрепи други кандидати.

Фигура 16. Подкрепа за тезата, че Русия трябва да протестира срещу намесата от страна на ЕС и да се опита да я спре. Разбивка според възрастта на анкетираните

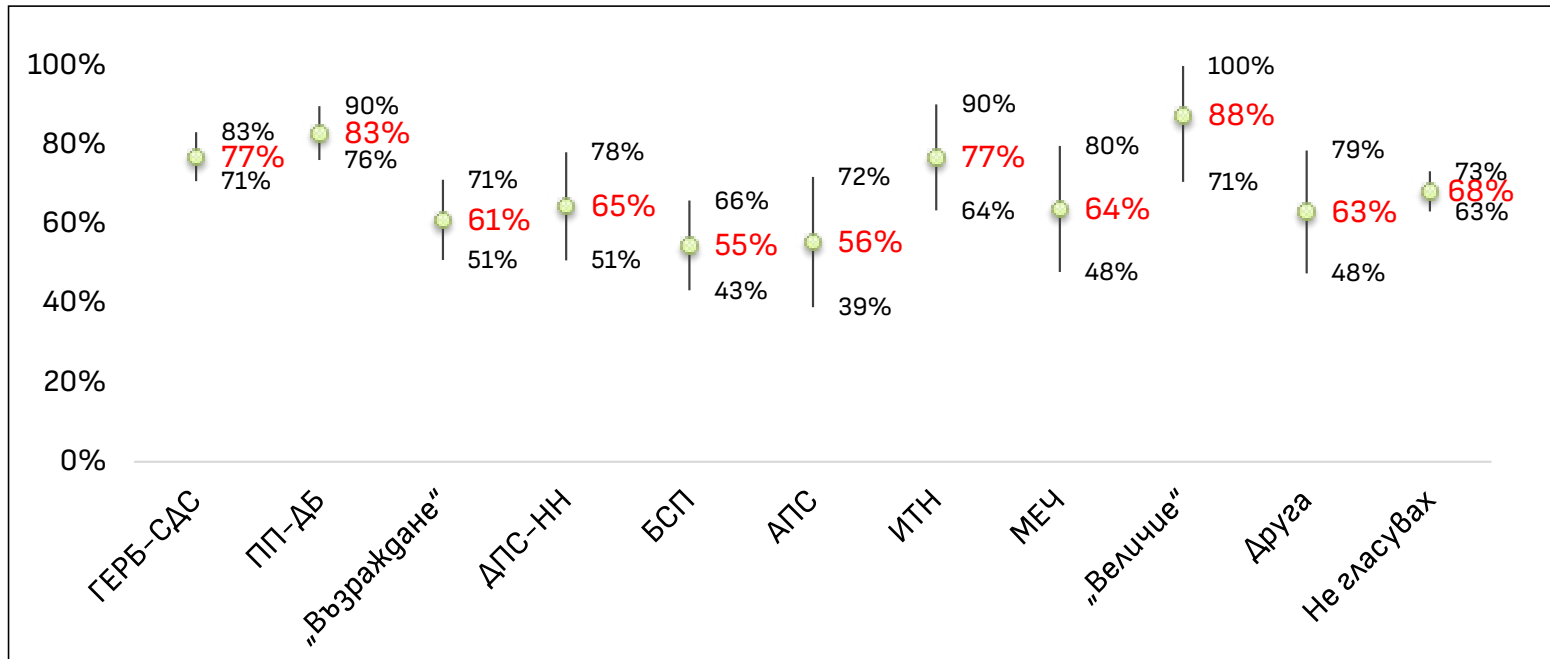
Разлика се наблюдава обаче според възрастта на анкетираните. Поколенията над 50 години са малко по-склонни да одобряват активни действия от страна на Русия в отговор на потенциална намеса на ЕС в изборите в България.

Фигура 17. Как информацията, че ЕС се намесва в изборите ще се отрази върху личната нагласа за гласуване?

Приблизително 1 от всеки 10 ще промени решението си за кого да гласува. Нетният ефект от тази информация върху избирателната активност се очаква да бъде нищожен – при 16% от анкетираните готовността за гласуване ще се повиши, а при 13% ще намалее. Върху 62% от анкетираните тази информация няма да има никакво въздействие. Но, както и в случая с Русия (виж коментара под фигура 10 по-горе), при определени обстоятелства информацията за намеса в изборите, може да има сериозен ефект върху крайния резултат от гласуването.

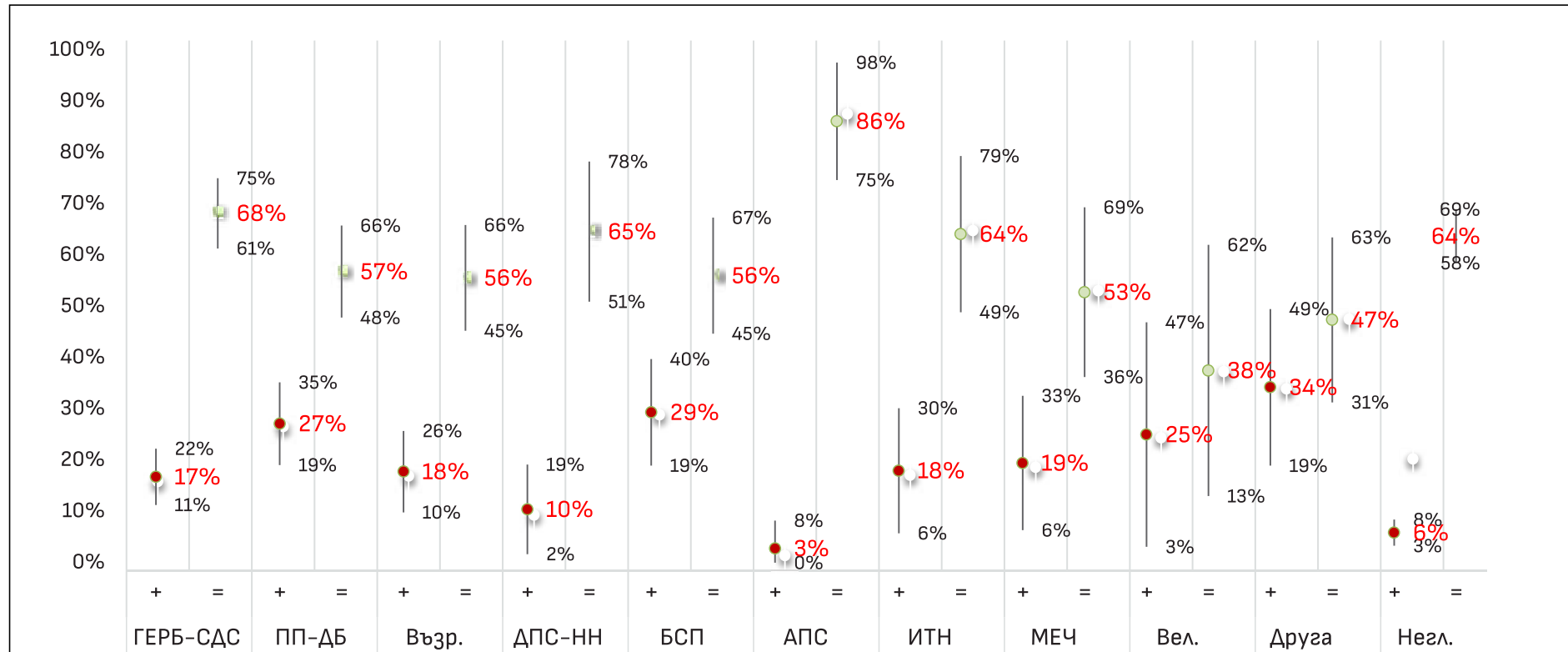
Фигура 18. Подкрепа за тезата, че Русия не трябва да прави нищо в отговор на намеса от страна на ЕС в изборите у нас. Разбивка по политически партии

Сред избирателите на всички политически сили доминира мнението, че Русия не трябва да прави нищо ако се появи достоверна информация за намеса от страна на ЕС в изборите у нас. Все пак избирателите на някои политически сили – ПП-ДБ, ИТН, ГЕРБ-СДС и „Величие“ по-често са убедени, че Русия не трябва да се намесва отколкото тези на БСП, „Възраждане“ и АПС. При негласувалите също се наблюдава висока степен на съгласие, че реакция от страна на Русия би била неуместна.

Попитахме анкетиранияте как информацията за намеса на ЕС в изборите ще се отрази на тяхната лична мотивация да гласуват. Въпросът, който зададохме е следният: „Ако разберете, че ЕС се намесва в изборите ни, как ще се отрази това на вашата лична нагласа да гласувате?“

Фигура 19. Увеличаване или запазване на мотивацията за гласуване при информация за намеса в изборите от страна на ЕС. Разбивка по политически партии²

Легенда: „+“ – Ще увеличи вероятността за гласуване, „=“ – Няма да промени вероятността за гласуване.

Информацията за намеса от страна на ЕС в изборите у нас също при повечето избиратели няма да доведе до промяна в електоралното им поведение. Това важи за избирателите на всички парламентарно-представени партии, както и за негласувалите. Все пак при една непренебрежима част (от около 10% до над 25%) от избирателите на БСП, ПП-ДБ, „Възраждане“ и ГЕРБ-СДС тази информация ще доведе до усилване на мотивацията да се гласува. Можем да предположим, че тази мотивация ще насочи избирателите в различни посоки, в зависимост от партията, която са подкрепили на последните парламентарни избори.

² На фигурата сме пропуснали другите две възможности за отговор – намаляване на мотивацията за гласуване и промяна в решението за кого да се гласува, тъй като при тях разликите не са така подчертани.

Основни заключения

Преобладаващото мнозинство от анкетираните не одобряват чужда намеса в изборите, независимо от това кой се намесва. Намесата обаче не се оценява еднозначно като явление с негативни последици. За около 1/3 от избирателите тази преценка зависи от контекста на намесата.

Почти няма избиратели, които да смятат, че партийната ни система е напълно неподвластна на чуждо влияние. Около 1/5 от избирателите (със сигурност не повече от 1/4) смятат, че това влияние е ограничено. Останалите смятат, че то е силно разпространено, доминиращо или дори всеобхватно, включително, при част от избирателите, по отношение на политическата сила, за която са гласували или на която симпатизират в най-голяма степен.

Асиметрията при оценка на хипотетична намеса в изборите от страна на ЕС и Русия, макар че се наблюдава, е по-малка отколкото може да се очаква на база на характера на отношенията на България със страните от ЕС и институциите на ЕС от една страна и с Русия от друга.

Приблизително 15% от избирателите смятат, че Русия трябва да се намеси по прозрачен начин – протестирайки, в отговор на доказана намеса от страна на ЕС в нашите избори. Двойно повече избиратели (32%) смятат, че ЕС трябва да протестира при доказана руска намеса.

Трябва да се отбележи, че хората, които подкрепят нерегламентираната външна намеса в голямата си част съвсем последователно си представят страната ни като поле за сблъсък на външни сили. Около 13% от избирателите считат на практика, че в случай на доказана намеса от страна на ЕС, Русия също трябва да се намеси в изборите по нерегламентиран начин. Съвсем малко повече са хората, които одобряват ЕС да се намеси по същия нерегламентиран начин в отговор на доказана руска намеса в изборите. Например, почти всички, които признават на Русия правото да се намесва в нашите избори в отговор на намеса от страна на ЕС, признават същото право и за ЕС. Същото се отнася и за 40% от хората, които са съгласни ЕС да се намесва нерегламентирано – те подкрепят симетричен отговор от страна на Русия.

Като цяло информацията за чужда намеса в изборите, съдейки по самооценката на анкетираните за собствената им мотивация би имала слаб нетен ефект върху избирателната активност. Въпреки това оценените промени във вота в отговор на подобна информация биха могли да окажат непренебрежим ефект върху резултатите стига да са насочени до голяма част в една и съща посока. Не може да сме сигурни обаче какво точно имат предвид избирателите с различни политически пристрастия и ценности, когато казват, че информацията за определена чуждестранна намеса в изборите ще се отрази на мотивацията им да гласуват или ще повлияе на решението им за кого да гласуват.